

Т.М.Попова (Одеса), О.А.Пригарін (Одеса)

**Х МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
«БОЛГАРИ У ПІВНІЧНОМУ ПРИЧОРНОМОР'І»**

Ювілейна зустріч учених, які займаються проблемами дослідження минулого і сучасного болгар поза межами їх країни, відбулася в Одесі 14–15 вересня 2007 р. Ідею організації таких конференцій ініціювали та провели перші 7 із них співробітники університету Велико-Тирново «Св.Св.Кирил та Мефодій» за підтримки Болгарської академії наук й Агенції болгар на чужині¹. З доповідями на цих форумах виступили провідні фахівці Болгарії, Румунії, Молдови та України, котрі ознайомилися з основними напрямками й результатами досліджень історії й культури болгарської діаспори. Вже вдруге ця конференція проводиться в Одесі² як традиційному центрі академічної науки та болгарського інтелектуального життя.

До організації X форуму прилучилися Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Тараклійський державний університет (Молдова) й Асоціація болгар України. Він відбувався у межах проведення V Всеукраїнського болгарського собору. В гостинних приміщеннях Всеукраїнського центру болгарської культури зібралися понад 50 фахівців з України, Болгарії, Росії, Молдови, Німеччини. Крім того, участь у зустрічі взяли представники освітянської та культурно-просвітницької еліти болгар України.

Відкриваючи конференцію, віце-президент Республіки Болгарія *А.Марін* сказав: «Глибока повага, шановні вчені, за вашу працю тому, що ви, дійсно, використовуючи великі зусилля, залишаєтеся скромними. Одна значна частина вашої праці, як айсберг, – вона невидима суспільству і, на жаль, не отримує необхідного визнання. Бажаємо того, щоб ваші справи стали відомими широкій громадськості й у Болгарії, й в Україні та у решті країн». Відзначаючи багаторічний активний внесок у розробку болгарської науки і культури й виховання нових поколінь фахівців, віце-президент

нагородив медаллю «Паїсія Хілендарського» професора, голову Одеського наукового товариства болгаристів *В.Н.Станка*. Привітав учасників конференції також голова Асоціації болгар України д-р політ.наук *А.І.Кіссе*. Він зазначив важливість проведення таких форумів для сучасного болгарського відродження в Україні, а також їх корисність у контексті розвитку причорноморського співробітництва.

На пленарному засіданні присутні заслухали доповіді, котрі окреслювали досвід та сучасні тенденції еволюції болгаристики. Так, зокрема доцент, канд. іст. наук *С.Ю.Страшнюк* (Харківський національний університет імені В.М.Каразіна) ознайомив з першими підсумками і головними напрямками роботи університетського Центру болгаристики й балканських досліджень імені М.Дринова. Незважаючи на невеликий вік цієї інституції, вона продовжує славу та ефективну традицію харківського наукового осередку в розробці історіографії україно-болгарських зв'язків, інтелектуального співробітництва представників двох держав, а також у вивченні політичної історії балканських країн.

Основні методологічні пріоритети і тематично-дисциплінарні уподобання Одеського наукового товариства болгаристів (далі – ОНТБ) стали предметом доповіді академіка РАПН, професора, д-ра іст. наук *В.Н.Станка* і доцента, канд. іст. наук *О.А.Пригаріна*. Констатуючи, що наявність значної кількості болгарських анклавів у регіоні зумовлює напрямки наукового пошуку вчених Одеси, автори відзначили співпрацю істориків, етнографів та лінгвістів як специфічну рису сучасного етапу відповідних досліджень. У діяльності ОНТБ домінує виявлення, складання і публікація джерел на локальному рівні – бази даних з окремих поселень. Цей підхід робить минуле та культуру болгар не лише зрозумілими, «своїми», а й відповідає актуальним теоретичним засадам науки. Яскраво проілюстровано це було на прикладі збірок матеріалів «Тернівка. 1792–1822 рр.» і «Чешма-Варуїта – Криничне». Причому останній проєкт задуманий як електронна версія у форматі CD та WEB-сайту.

«Болгари в Німеччині: історія та сучасність» – таку назву мав оригінальний огляд процесів формування відповідної діаспори у цій країні. Особливу увагу авторка зосередила на впливі її представників на культурно-інтелектуальне життя німецьких земель і Болгарії. Цей огляд здійснила д-р *Р.Мітева-Михалкова* (Лейпцизький університет).

Після цього учасники розійшлися по секціях «Історії», «Етнології», «Літературо-та мовознавства», а також на круглий стіл «Біциллієзнавство в міжнародному інтелектуальному просторі: стан та перспективи».

На секції «Історії» під керівництвом віце-президента Болгарської академії наук, професора *С.Дойнова* розглядалися питання стародавнього минулого країни, різні етапи формування відповідного населення Північного Причорномор'я й окремі сюжети взаємовпливу народів регіону.

Проблемам етнокультурної атрибуції археологічних пам'яток було присвячено доповіді доцента, д-ра *Б.Борисова* (Велико-Тирново) «Північно-причорноморські паралелі сармато-аланського некрополя біля с.Польські Градець» і канд. іст. наук *А.Чердниченка* (Белгород) «Проблема етнокультурної спадкоємності на сході Балкан у добу переходу від античності до раннього середньовіччя». Роль фортеці Облудчиця-Ісакча в болгаро-татарських відносинах XIII – XIV ст. розкрив доцент, д-р *П. Павлов* (Велико-Тирново). Складним процесам формування кордонів та теренів Болгарії в історичній перспективі присвятив свою доповідь доцент, д-р *А.Дерменджиев* (Велико-Тирново).

Огляд джерел щодо вивчення історії болгар в Україні й Молдові протягом 1751–1878 рр. зробив у своєму виступі професор, д-р іст. наук *С.Дойнов* (Софія). Джерелознавчу «естафету» продовжили: доцент, канд. іст. наук *В.І.Мільчев* (Запоріжжя), котрий звернувся до проблем встановлення балканських зон виходу болгар-туканців в історіографічному досвіді істориків і мовознавців; доцент, канд. іст. наук *С.Пачев* (Мелітополь) – джерела щодо виникнення та існування колоній відінських болгар у Таврії (1860–70-ті рр.); *В.Ликова* (Запоріжжя) – евристичне значення володільних записів щодо соціально-економічної реконструкції життя болгар Преславської волості Бердянського повіту Таврійської губернії.

Маловідомий сюжет був розглянутий професором, д-ром мед. наук *К.Василевим* (Суми) – «До історії добродійності в Одесі. Духовний заповіт Параскева сина Ніколау, уродженця міста Варни».

На трагічних сторінках репресій щодо болгар зупинилися професор, д-р іст. наук *М.Д.Руссєв* (Кишинів) і *В.Смирнов* (Одеса). Продовжили відповідні дослідження новітньої епохи одесити *І.Чанцов* «Болгарський церковний рух у 60-ті рр. XX ст. у висвітленні сучасної російської періодичної преси», *І.Грекова* «Розвиток місцевої промисловості в болгарських селах Північно-Західного Причорномор'я (друга половина 40-х – 50-ті рр. XX ст.)», *Є.Лєанов* «Болгаро-румунські стосунки у 1985–1991 рр.». *І.М.Пушков* (Болград) детально розглянув створення й структуру діяльності центру болгарської культури в цьому місті. Тему репрезентації діаспори у навчальних програмах із географії в сучасній болгарській освіті представила доцент, д-р *С.Дерменджиева* (Велико-Тирново).

На секції «Етнологія» під керівництвом професора, д-ра іст. наук *В.Н.Станка* розглядалися питання етнокультурної специфіки болгарської діаспори. Теоретичним аспектам трансформації етнічної самосвідомості болгар Бессарабії протягом XIX – початку XXI ст. було присвячено виступ доцента, канд. політ. наук *С.В.Коча* (Одеса), а питанням міграційних шляхів виходу з економічної кризи та їх етнокультурним наслідкам – канд. іст. наук *О.І.Ганчева*, (Одеса). Д-р *Г.Григоров* (Благовєвград) ознайомив із сучасним становищем болгар у Гагаузькій республіці.

Продовжили розгляд проблем традиційні етнографічні студії. «Християнська культура – невід’ємна частина релігії молоді (за матеріалами Тараклійського району Молдови)» – таку назву мала розвідка д-ра *О.Водинчар* (Комрат). «Семантиці речей у поховальному ритуалі: за матеріалами болгар Південної Бессарабії» було присвячено доповідь канд. іст. наук *Г.М.Стоянової* (Одеса). Образ Богородиці в традиційних календарних святах бессарабських болгар проаналізувала наук.співр., д-р *О.Водинчар* (Софія). Розгляд специфіки обрядів цього циклу продовжила ст. наук. співр. *Є.Сорочяну* (Кишинів). Компаративний аналіз курбану як ритуалу гагаузів у балканській та тюркській перспективі зробила ст. наук. співр., д-р *Є.М.Квіленкова* (Кишинів). А сучасну трансформацію обрядовості календарного циклу – від днів іменин до днів народження – серед болгар Бессарабії представила *О.В.Петрова* (Одеса). Етнічні риси народної лікувальної практики болгар цього ж регіону було розкрито в доповіді канд. іст. наук *Н.І.Серебрянникової* (Одеса). Механізми сталості традиції у харчуванні болгар Молдови стали предметом уваги ст. наук. співр., д-ра *Д.Г.Нікогло* (Кишинів).

Результати історико-антропологічного вивчення греко-болгарських колоній Херсонської губернії були темою виступу канд. іст. наук *О.О.Уварової* (Одеса). Однієї із колишніх таких колоній – Катаржини (тепер – Червонознаменка) – *О.Візіровим* було присвячено фотоальбом, презентація якого відбулася наприкінці роботи секції.

Найважливішим фактором становлення нових наукових напрямків є організаційно-комунікативний – проведення корпоративних зустрічей у рамках конференцій, симпозіумів, «круглих столів» та т.п. Це сприяє інтеграції фахівців із галузі знання, що формується. Такою новою дослідницькою ділянкою є біцллієзнавство, інституалізація котрого як автономного, полідисциплінарного за структурою і багатонаціонального за складом репрезентантів наукового напрямку відбувається у наші часи. У новітнє наукове співтовариство біцллієзнавців входять історики, філологи, культурологи, політологи, соціологи з різних країн – Болгарії, Ізраїлю, Росії, США, України й ін. Вони в ряді аспектів, із позицій різних дисциплінарних та теоретичних підходів звертаються до вивчення наукової спадщини П.М.Біцллі (1879–1953). Це був учений найширшого творчого діапазону, доля котрого перші сорок років його життя була нерозривно пов’язана з Південною Україною і Новоросійським університетом, а останні тридцять – з Болгарією й Софійським університетом.

Разом із тим сучасний етап у розвитку біцллієзнавства характеризується значною роз’єднаністю його репрезентантів як на дисциплінарному рівні, так і в межах автономних історіографічних ландшафтів – болгарського, українського, російського тощо. Звернути увагу біцллієзнавців із різних країн на необхідність спільного осмислення цієї проблематики, акцентувати завдання становлення комунікаційних форм нового напрямку з метою виходу на більш високий щабель у збагненні Біцллі входило до намірів організаторів круглого столу, котрий був влаштований на конференції. Доповіді та повідомлення учасників повинні були розкрити загальну тему – «Біцллієзнавство в міжнародному інтелектуальному просторі: стан і перспективи» – й чотири блоки проблем, запропонованих *Т.Поповою* (керівником круглого столу, канд.іст.наук, професором кафедри історії нового та новітнього часу Одеського національного університету ім. І.І.Мечникова), які становили основні аспекти обговорення.

Проблему «Історіографічні ландшафти біцллієзнавства: країни, особи, структури» було репрезентовано доповідями одного з фундаторів міждисциплінарного напрямку професора, д-ра іст. наук *М.Бірман* – відомого російського болгариста, котрий нині проживає в Ізраїлі (м. Ашдод), – «Етапи, персоналії й центри біцллієзнавства» і *Т.Попової* – «Біцллієзнавство: історіографічний контур». Обидва дослідники запропонували свої моделі усвідомлення біцллієзнавчого процесу у контексті основних історіографічних ландшафтів – болгарського, українського та російського. У другому повідомленні *М.Бірман* вперше в історіографії сформулював проблему рецепції праць П.М.Біцллі у країнах Західної, Східної, Південно-Східної Європи й США.

Другу проблему – «Персональна історія П.М.Біцллі: факти, підходи, легенди» – було представлено доповіддю професора, д-ра іст. наук *І.І.Колесник* (Інститут історії України НАНУ, відділ історіографії та спеціальних історичних дисциплін) «Інтелектуальна біографія в історіографічному дискурсі: ad modum П.М.Біцллі». У ньому авторка висунула нові підходи, ідеї й технології вивчення інтелектуальної біографії, зокрема на основі теорії інтелектуальної комунікації Р. Коллінза. «Життя і творчість П.М.Біцллі в Болгарії (1924–1953)» – тема доповіді професора, д-ра іст. наук *М.Велевої* (Софія) – провідної болгарської дослідниці, яка внесла неocenний внесок в інституалізацію біцллієзнавства. Історіографічний аспект цієї теми – «Вивчення життя та творчості П.М.Біцллі у Болгарії» – було висвітлено в повідомленні учениці *М.Велевої*, д-ра *Д.Григорової* (Софія). «Біографія й історіографія: разом або нарізно?» – тема доповіді професора, д-ра іст. наук *С.Посохова* (декан історичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна).

Проблему «Творча спадщина П.М.Біцллі в інтернаціональному полі сучасної гуманітаристики» було репрезентовано повідомленням професора, д-ра іст. наук *О.Б.Дьоміна* (Одеса) «Творчі пошуки П.М.Біцллі у контексті історіографічних пошуків на початку ХХ століття». Він висловив цікаві гіпотетичні міркування з проблеми факторів творчої мотивації вченого в одеський період його дослідницької діяльності. Доцент *В.Пікалов* (Харків) зупинився на питанні про місце євразійського руху у житті та творчості П.М.Біцллі; *Д.Шумейко* (Одеса) запропонував своє осмислення ролі одеського періоду в творчій спадщині дослідника; *В.Левченко* (Одеса) проаналізував погляди вченого на

перспективи розвитку вищої школи у період революційних подій 1917–1918 рр.; *Г.Зленком* (Одеса) було запропоновано тему «Про одну статтю П.М. Біцилли, котра була присвячена Т.Г.Шевченкові».

Проблему «Українська наукова еміграція в Болгарії: особи і долі» було представлено повідомленням *О.Новикової* (Одеса) «Вихідці з Північного Причорномор'я в історії Софійського університету (кінець XIX – середина XX ст.)».

Учасники круглого столу, який став першим міжнародним форумом біциллієзнавців, котрий був ініційований одеськими вченими³, констатували той факт, що новий науковий напрямок вступає до фази творчої зрілості⁴, й висловили впевненість у тому, що подібні зустрічі, які сприяють консолідації дослідників наукової спадщини П.М.Біцилли, отримають постійний характер.

В результаті можна констатувати, що традиції трансдисциплінарного міжнародного співробітництва болгаристів удосконалюються існуванням ще одного регулярного наукового форуму. Він сприятиме становленню новітніх творчих зв'язків та стане важливою складовою інфраструктури інтелектуального життя. Заради цього було вирішено створити Українське товариство болгаристів на VI Дриновських читаннях (жовтень 2007 р., Харків), головними завданнями котрого мають стати координація й інформаційна підтримка наукових осередків і окремих дослідників щодо вивчення болгарської проблематики в Україні. Наступну, 11-ту конференцію «Болгари у Північному Причорномор'ї» було запропоновано провести наступного 2008 р. в Болграді, відзначаючи ювілеї двох символів болгар України – 150-річчя місцевої гімназії та 170-річчя Свято-Преображенського собору.

¹ Вийшло 8 томів матеріалів: *Българите в Северното Причерноморие: изследвания и материали*. – Т.І–VIII. – Велико-Търново, 1991–2003.

² Ініціювало перенесення зустрічей до цього міста Одеське наукове товариство болгаристів (особисто – виконавчий директор канд. іст. наук О.А.Ганчев). Перша з них пройшла у вересні 2005 р. (*Българите в Северното Причерноморие: изследвания и материали*. – Т.ІХ. – Одеса, 2006).

³ В 1999 р. на базі історичного факультету Одеського національного університету ім. І.І.Мечникова були проведені III історіографічні читання, присвячені 120-річчю від дня народження П.М.Біцилли (голова оргкомітету – професор В.Н.Станко, заступник голови – Т.М.Попова), які стали першою регіональною конференцією біциллієзнавців. Див. про це: *Зленко Г.* Історіографические чтения // *Вечерняя Одесса*. – 1999. – 25 декабря; *І.В.Максименко, В.М.Хмарський.* Історіографічні читання // *Записки історичного факультету*. – Одеса, 1999. – Вип. 9. – С. 319–322; *О.Бачинська.* Історіографічні читання // *Записки історичного факультету*. – Одеса, 2000. – Вип. 10. – С.301–303.

⁴ Останнім часом вийшла низка серйозних узагальнюючих праць історіографів, котрі стосуються безпосередньо П.М. Біцилли. Див.: *Велева М.* Българската съдба на проф. П.М.Бицилли – София, 2004; *М.А.Бирман* П.М.Бицилли (1879–1953). Штрихи к портрету ученого // *Бицилли П.М.* Избранные труды по средневековой истории: Россия и Запад. – Москва, 2006; *Каганович Б.С.* Русские медиевисты первой половины XX века. – Санкт-Петербург, 2007; *Попова Т.Н.* Историография в лицах, проблемах, дисциплинах: Из истории Новороссийского университета. – Одесса, 2007 та ін.